

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

УДК 94 (477)

Стародубець Г. М.,

доктор історичних наук, професор,
завідуюча кафедрою всесвітньої історії
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

**МІЖНАРОДНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ В
УМОВАХ ЗАВЕРШЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Зміна геополітичної конфігурації на світовій та європейській мапі, зумовлена наближенням військово-політичної поразки гітлерівської Німеччини у Другій світовій війні, викликала необхідність розробки та озвучення Організацією українських націоналістів нової тактики і стратегії їхньої боротьби. Своє бачення ролі і місця українського національно-визвольного руху в міжнародній політиці в мовах повоєнних військово-політичних реалій тезово було викладено в тесті «Декларації Проводу ОУН після закінчення другої світової війни в Європі» та низці публіцистичних праць ідеологів оунівського руху на сторінках підпільних видань.

У програмних документах ОУН, датованих 1945 р., наголошувалося на незмінності стратегічного курсу «визвольно-революційної» боротьби українського народу - встановлення самостійної соборної держави, що є «точно визначеним поняттям і не може бути підмінена жадними «советськими Українами» чи іншого роду експозитурами чужого імперіалізму»[1, с 122]. Ідентифікація Української держави виключно як суверенного суб'єкта міжнародної політики була принциповою позицією українських націоналістів, і тим самим вони намагалися донести до світового співтовариства факт існування альтернативної, принципово відмінної від офіційної більшовицько-сталінської, концепції міжнародних стосунків у Східній Європі. Нова конструкція «міждержавної системи» повоєнного періоду мала включати в себе «вільні самостійні держави всіх народів без окремої супремації великих держав над малими»[1, с 123]. Ця теза лежала в основі офіційної позиції ОУН щодо бачення, поперше, місця і ролі України на геополітичній карті Європи після завершення Другої світової війни, по-друге, кола її потенційних союзників.

Мета нашої статті - на підставі аналізу програмних документів ОУН та праць провідних діячів українського повстанського руху 1940-х років розкрити чинники, які визначали формування міжнародної стратегії ОУН в період завершення Другої світової війни.

Кожна важлива подія, яка прямо чи опосередковано впливала на динаміку змін міжнародної ситуації в Європі (як, наприклад, Кримська конференція лютого 1945 р., конференція у Сан-Франциско з приводу створення ООН (червень 1945 р.), знаходила своє відображення в офіційних документах українського визвольного руху та активно обговорювалася на сторінках пресових видань ОУН. Тому предметом нашого наукового аналізу є низка публіцистичних творів провідних ідеологів українського націоналістичного руху, написаних у цей період.

Насамперед зазначимо, що керівники ОУН і УПА уважно слідкували за розвитком міжнародної ситуації в контексті завершення світової війни і докладали максимум зусиль, щоб зруйнувати радянську інформаційну блокаду про український повстанський рух як такий та вивести його з формату внутрішнього локального протистояння, як він зображувався радянською пропагандою, демонструючи світовій спільноті незаперечні докази його всенародного, національно-визвольного характеру.

Найважливішою темою, яка активно обговорювалася на сторінках українських підпільних видань була тема повоєнного облаштування Європи згідно з домовленостями, досягнутими на Ялтинській конференції керівниками трьох провідних країн світу - США, Великобританією і СРСР. Прогнозуючи і хід розвитку міжнародних подій, оунівські ідеологи висловлювали сподівання, що опоненти Москви в особі Лондона і Вашингтона за жодних обставин не і допустять світової політико-економічної гегемонії більшовицької держави. Головне завдання світового співтовариства полягало у забезпеченні миру і не , допущенні війни. Але, як слушно зауважує Я.Старух, «немає, мабуть, у нікого найменшого сумніву, що заходи англійських політиків для творення політичних і блоків, організацій літунства і т.п. - це не підготовка до «вдержання миру», але підготовка до війни, якої не можливо уникнути»[2, с.501].

Вістря оунівської пропаганди було спрямоване на критику більшовицько-радянської політичної системи, яка в той чи інший спосіб нав'язувалася в державах Східної та Південно-Східної Європи після визволення їх від німецьких окупантів. Українські націоналісти бачили своє завдання в тому, щоб «розшифрувати властиві загарбницькі цілі і методи Москви і цим відкривати народам, поневоленим і загрозеним Москвою справжнє обличчя большевиків та накреслювати нові перспективи їхньої боротьби за волю»[3, с.372]. На сторінках тогочасних підпільних українських видань писалося, що «більшовики під гаслом «визволення» проводять так звані буржуазно-демократичні революції, що має у наслідку довести до вилучення цих країн як чергових трабантів до московської метрополії, а тим самим створити підстави для повної гегемонії Росії в Європі»[3, с.376-377].

Очевидно, що навесні 1945 року лідери українського повстанського руху були сповненні надій, що світова спільнота, на чолі з США та Англією не допустить «советізації» Європи і як наслідок - значного посилення міжнародних позицій Радянського Союзу, який, за влучним висловом Д.Маївського, «дуже запопадливо капіталізує на трупі німецької імперії свої успіхи»[3, с.371]. Незважаючи на миролюбну риторику урядів цих держав, оунівці акцентували увагу на існуванні всередині як американського так і англійського політикуму поважної опозиції правлячій партії в питанні способу усунення потенційної загрози розширення сфери впливу сталінського режиму | за рахунок східноєвропейських країн.

Оунівці висловлювали переконання, що алгоритм мирного врегулювання питання післявоєнного облаштування карти Європи та світу (в цілому узгоджений учасниками Ялтинської конференції) не буде впроваджений в І життя, оскільки, по-перше, «немає найменших слідів, щоб большевики трактували постанови Кримської конференції як нерушимий фундамент нового світового порядку». З іншого боку, «дуже поважний відлам американської opinio стоїть на становищі непримиримої боротьби з большевицькою потворою»[2, с.484, 489]. І, врешті-решт, англійська сторона традиційно вбачала в Російській, а тепер - радянській імперії свого потенційного ворога, І який прямо чи опосередковано загрожував її національним інтересам, руйнації І її колоніальної системи. Факт підписання рішень конференції лідери ОУН і УГЛА трактували як тактичний маневр сторін-підписантів, можливість отримати І короткочасний тайм-аут для перегруповання сил, нарощення військових таї політичних м'язів. Я. Старух був переконаний, що дискусії, які розгорілися ві парламентах обох країн після Ялтинської зустрічі лідерів провідних країн світу, «дають причину сумніватися, чи ця політика компромісів не добігає вже дої свого кінця, чи струна вже й так не перетягнена»[2, с.491].

Прогнозуючи розвиток дальших подій, оунівці наголошували на тому, що США, Великобританія і СРСР будуть шукати можливість створення єдиного міжнародного центру, на зразок Ліги Націй, який слугував би інструментом! стримування потенційної військової загрози світовій спільноті. Гарантом забезпечення миру мав виступати потужний англо-американський військовий блок, «що буде обіймати в новій ситуації три четвертини, а властиво навіть п'ять шостих земного глобу проти одної шостої в руках большевиків»[2, С.499]. Однак лідери ОУН і УПА дуже скептично поставилися до ідеї створення такої! міжнародної організації, вважаючи, що це не зупинить агресивну політики СРСР. Вони підкреслювали, що не слід «легковажити їх агентур у всіх краях та їхню хитру макіявелівську політику, доведену у своїй забріханості й хитрощах до неперевершеного досі своєрідного мистецтва, що становить дуже поважний чинник їхньої сили»[2, с.499].

Відтак, ідея створення Організації Об'єднаних Націй, практична реалізація якої розпочалася в червні 1945 року, була жорстко розкритикована на сторінках підпільних повстанських видань. Автори публікацій на тему міжнародної політики висловлювали небезпідставні сумніви щодо можливості реалізувати основну мету новоствореної міжнародної інституції - забезпечення миру шляхом максимально можливого використання мирних засобів стримування потенційного агресора та декларування нею наміру застосовувати збройні сили тільки в крайньому випадку

Створенням ООН фактично було зафіксовано початок процесу формування «нового ладу», в основі якого лежав по суті своїй недемократичний принцип поділу світу, по - перше, на два антагоністичні блоки: англо-американський та більшовицько-радянський і по-друге, на сильних і слабких держав. Так, Я. Старух висловив не безпідставне припущення, що після ратифікації Статуту ООН ця організація «стане ареною політичної гри між большевиками й англо-американським блоком до часу вибуху збройного конфлікту між цими потугами» [4, с 505]. Автор висловлює переконання, що Англія та США докладуть максимум зусиль у напрямку створення якомога більш представницького антибільшовицького блоку держав і встановлення світової військово-політичної гегемонії, «щоби не допустити до цього большевиків».

З іншого боку, «Советський Союз, увіяний німбом свіжої перемоги над Німеччиною, спираючись на великі територіальні й міліарні успіхи у цій війні, також виступив на міжнародню арену з претензіями «грати першу скрипку» у світовій політиці, диктувати свою волю»[4, с.510]. Однак, на думку, Я.Старуха, Й.Сталіну не вдалося вийти переможцем з дипломатичного двобою у процесі формування засадничих основ ООН, тому що практично всі держави-засновниці Організації мобілізувалися єдиним фронтом проти СРСР. Націоналісти висловлювали сподівання, що в недалекому майбутньому цей блок держав стане ініціатором розгортання антирадянської збройної боротьби, в результаті якої «більшовицька тюрма народів» буде знищена.

Оскільки головним ворогом українського народу оунівці вважали Москву, то зрозуміло, що основне вістря критики було спрямоване саме в її бік. Але не можна оминати увагою й той факт, що наскрізною тезою тогочасних програмних документів ОУН та аналітичних статей їх підпільних видань є думка про те, що основним союзником українців у їх боротьбі є не великі світові держави-лідери, а, насамперед, «поневолені народи СРСР», до фронту яких «долучається фронт загрожених народів Середньої й Південної Європи останньо «визволених» Червоною Армією з-під німецької окупації» [1, с 133]. Власне ця група країн, на думку оунівців, склала окремий блок «звичайних членів організації «Об'єднаних держав»[4, с.507]. їх статус відрізнявся від статусу, наприклад, США, Великобританії та СРСР тим, що у відповідності зі статутом Організації, вони фактично були позбавлені права розглядати

діяльність держав, членів Ради Безпеки, у той час, як великі держави, могли примусити їх до виконання рішень ООН, навіть шляхом застосування збройного примусу. У цьому вбачалась очевидна недемократичність, несправедливість і нежиттєздатність статуту ООН.

Позитивно оцінюючи факт долучення України до кола країн - засновниць ООН, націоналісти категорично заявили про неприпустимість визнання міжнародною спільнотою української делегації у Сан-Франциско, представленій делегатами від УРСР «як єдиного представника українського народу» [1, с.137]. Зрозуміло, що такого роду офіційні заяви представників українського повстанського руху залишалися не більше ніж декларації. Але в такий спосіб вони намагалися заявити світові, що українці мають право бути суб'єктом міжнародної політики і будуть домагатися його реалізації всілякими способами.

Таким чином, результати завершення Другої світової війни спонукали лідерів ОУН та УПА до пошуку нових векторів зовнішньої політики українського повстанського руху. Розвиток подій у перше повоєнне десятиліття підтвердив правильність основних аналітичних висновків ідеологів самостійницького руху. Їхні сподівання на розгортання світової війни викликані загрозою поширення більшовизму в Європі мали під собою ґрунт у тих конкретно історичних умовах. Однак, важливо зазначити, що, всупереч мусованій радянсько-більшовицькою пропагандою тезі про те, що керівництво воюючої України будувало свою стратегію спочатку на союзі з фашистською Німеччиною, а потім — з Англією, є не більше ніж одним з багатьох пропагандистських міфів. Свою головну опору український повстанський рух і бачив у власному народові, а союзників у боротьбі проти сталінського режиму і намагався знайти як серед держав - світових лідерів, так і народів, що в той чи інший спосіб потрапили в сферу тяжіння Радянського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення Другої світової війни в Європі// ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955 р. Збірка документів. - Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, 1955.-С 121-142.
2. Старух Я. Довкруги Кримської конференції // Літопис УПА. Нова серія. - Т.21. - Київ, Торонто, 2012. - С 483-503.
3. Дума П. Большевицька демократизація Європи// Літопис Української повстанської армії. - Т. 24. - Торонто, Львів, 1995-1996. - С. 371-383.
4. Старух Я. Конференція у Сан-Франціско й Організація Об'єднаних Націй. Великі пляни // Літопис УПА. Нова серія. - Т.21. - Київ, Торонто, 2012.-І С 505-512.